УДК 658:664

І. С. КАЙТАНСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Кайтанський, І. С. Особливості зовнішнього моніторингу діяльності підприємств харчової промисловості [Текст] / І. С. Кайтанський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. – Том 19. – № 3. – С. 29-32. – ISSN 1993-0259.

Анотація
У статті досліджено класифікацію факторів, що чинять вплив на економічну стійкість підприємств харчової промисловості в умовах зовнішнього моніторингу їх діяльності.

Ключові слова: *класифікація; фактори; економічна стійкість; підприємство.*

I. S. KAYTANSKYI

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Industrial Economics,
Odessa National Academy of Food Technologies

FEATURES OF EXTERNAL MONITORING OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES ACTIVITY

Abstract
The paper has investigated the classification of the factors. These factors have an impact on the economic stability of the food industry enterprises in terms of external monitoring of their activity.

Keywords: *classification; factors; economic stability; enterprise.*

JEL classification: L23

На процес здійснення моніторингу і діагностики функціонування підприємства позначається вплив значної кількість чинників: рівень техніки та технології виробництва, соціально-економічні умови господарської діяльності, рівень науково-технічного потенціалу, кваліфікація кадрового складу та ін. Визначення впливу цих та інших факторів під час діагностування економічної стійкості є складним і важливим напрямом її досягнення.

Теоретичним і практичним аспектам моніторингу і діагностики ефективності діяльності підприємств присвячено багато наукових досліджень закордонних і вітчизняних економістів: О. І. Амоша, Дж. Блека, А. Бравермана, С. Г. Дзюби, П. В. Журавльова, Дж. М. Іванцевича, В. М. Колпакова, А. А. Лобанова, В. Д. Пагрушева, Ф. Ю. Поклонського, М. Г. Рака, Д. С. Синка, Г. М. Скударя, А. А. Томпсона, В. С. Шекшня та інших. Однак варто зазначити, що економічні чинники, від яких залежить розвиток підприємств, знаходяться у динамічному стані і потребують більш детального дослідження.

Метою статті є дослідження проблеми моніторингу економічної стійкості промислового виробництва в умовах мінливості внутрішнього і зовнішнього середовища, яка особливо актуальна в кризовий період. Для її вирішення потрібні глибокі економічні дослідження та розробка нових механізмів управління, методичних підходів стосовно найкращого застосування основних виробничих факторів на всіх напрямках виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємств харчової промисловості.

Загальна стійкість підприємства в кризових умовах потребує насамперед перевищення надходження доходів над витратами. Економічна стійкість підприємства є збалансованим станом економічних ресурсів, який зумовлює стабільний рівень прибутковості і нормальні умови для розширеного

© І. С. Кайтанський, 2015

відтворення на основі зростання рівня прибутковості і капіталу в тривалій перспективі з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників за умов припустимого рівня ризику [1].

Традиційно всю сукупність факторів, які чинять вплив на економічну стійкість підприємств харчової промисловості, поділяють на внутрішні і зовнішні. З точки зору впливу на економічну стійкість підприємства до основних внутрішніх факторів належать галузева приналежність підприємства, структура продукції (послуг), її частка в загальному платоспроможному попиті, розмір сплаченого статутного капіталу, величина і структура витрат, їх динаміка порівняно з грошовими надходженнями, стан майна та фінансових ресурсів, разом із запасами і резервами, їх склад та структура [2].

Рівень впливу факторів на економічну стійкість підприємства зумовлюється етапом його життєвого циклу, співвідношенням самих факторів, компетенцією і професіоналізмом керівництва підприємства.

Іншу групу факторів, що чинять вплив на економічну стійкість підприємств харчової промисловості, пов'язують з поняттям «зовнішнє середовище підприємства», яке поєднує: економічні умови господарювання; техніку і технологію, які активно використовують у галузі; платоспроможний споживчий попит; економічну і фінансово-кредитну політику уряду та прийняті ним рішення; законодавчі акти з контролю за діяльністю підприємства; систему суспільних цінностей та ін. Ці зовнішні фактори чинять вплив на все, що відбувається всередині підприємств.

Між усіма зазначеними зовнішніми та внутрішніми факторами має існувати рівновага, але в будь-який момент з усієї сукупності чинників завжди можна виокремити найслабший елемент, який гальмує розвиток усіх інших. Усі ці фактори є взаємозалежними і на результати діяльності мають різний вплив: одні – позитивний, інші – негативний [2].

Зважаючи на значну кількість і різноманітність чинників, їх доцільно згрупувати. В основу їх класифікації можуть бути покладені різні ознаки: за місцем виникнення розрізняють зовнішні і внутрішні фактори; за важливістю результату – основні і другорядні; за структурою – прості і складні; за часом дії – постійні і тимчасові [1]. За змістом, силою впливу, характером, тривалістю, фактори, що зумовлюють економічну стійкість, неоднакові. Причини, які зумовлюють ці фактори, є також різними. Важливим є врахування напрямів, активності, тривалість дії факторів. Економістами визначено різні підходи щодо групування тих, які чинять вплив на економічну стійкість підприємства [1; 2]. Всі ці підходи заслуговують на увагу, але слід враховувати, що будь-яка класифікація чинників має умовний характер і зумовлюється метою дослідження. У таблиці 1 наведено найбільш повну, на нашу думку, класифікацію факторів [1].

Таблиця 1. Класифікація факторів, що чинять вплив на економічну стійкість підприємств харчової промисл овості

Класифікаційна ознака	Класифікаційні групи
Приналежність до досліджуваного об'єкта	Екзогенні (зовнішні), ендогенні (внутрішні)
Значущість	Основні, другорядні
Залежність від діяльності людини	Об'єктивні, суб'єктивні
Масштаб впливу	Загальні, специфічні
Напрями впливу	Сприятливі, несприятливі
Тривалість впливу	Довгострокові, середньострокові і короткострокові
Характер впливу	Постійні, періодичні, тимчасові, випадкові
Сфера формування	Економічні, фінансові, соціальні, організаційні, виробничі та ін.
Передбачуваність	Передбачувані (прогнозовані), непередбачувані (непрогнозовані)
Керованість	Керовані (регульовані), некеровані (нерегульовані)
Можливість обліку і кількісного вимірювання	Неформалізовані, формалізовані
Ступінь деталізації	Першого порядку, другого порядку, n-го порядку
Сторона досліджуваного явища	Кількісні, якісні

Згідно із першою класифікаційною ознакою за приналежністю до досліджуваного об'єкта серед різноманітних чинників виокремлюють екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні). Таку диференціацію розроблено для забезпечення чистоти дослідження у вивченні власного потенціалу підприємств харчової промисловості.

Екзогенними є фактори зовнішнього середовища. Для забезпечення економічної стійкості керівництву підприємства варто своєчасно реагувати на вплив зовнішніх чинників і протидіяти негативному впливу, якщо є така можливість. До зовнішніх факторів, що зумовлюють економічну стійкість підприємства, відносять: політичну ситуацію; законодавство (систему працевлаштування, рівень мінімальної заробітної плати, пенсій); наявні природні ресурси; демографічну ситуацію (кількість

трудових ресурсів, рівень освіти, кваліфікацію, культуру); науково-технічний розвиток; розвиток інфраструктурного забезпечення (інформація, зв'язок, транспорт, банківська система, страхове забезпечення); фінансово-кредитну і податкову політику; економічні чинники (наприклад, рівень інфляції) та ін.

На відміну від зовнішніх, внутрішні (ендогенні) фактори підпадають під вплив підприємства. Завдяки ефективному управлінню внутрішніми чинниками підприємство харчової промисловості має змогу краще пристосовуватись до зміни зовнішнього середовища, а також вдосконалюватись і тим самим забезпечувати досягнення економічної стійкості.

Часто зовнішні та внутрішні чинники взаємопов'язані. Компетентне управління виробництвом може не лише послабити негативний вплив зовнішнього середовища, але і сприяти високим темпам підвищення рівня ефективності виробництва [1].

Важливість факторів – це рівень впливу того чи іншого фактора на стійкість підприємства. За ознакою важливості фактори поділяють на основні і другорядні. Основні фактори чинять найбільший вплив на економічну стійкість підприємств харчової промисловості. Другорядні чинники не мають вирішального впливу на стійкість підприємства.

За ознаками залежності від діяльності людей фактори поділяють на об'єктивні, які не залежать від діяльності людини, і суб'єктивні, що мають залежність від діяльності людей, підприємств, організацій та установ.

За масштабом впливу фактори поділяються на загальні і специфічні. Загальні чинять вплив на функціонування підприємств у всіх сферах економіки. А специфічні – лише на підприємства окремої галузі або на окреме підприємство.

Сприятливі фактори забезпечують збереження економічної стійкості підприємства. А несприятливі – навпаки позначаються на її зниженні . Розподіл факторів за спрямуванням впливу є важливим для розробки заходів стосовно забезпечення економічної стійкості підприємства. Особливо важливим є своєчасне запобігання негативному впливу факторів.

За тривалістю впливу фактори поділяються на наступні групи: довгострокові, що зумовлюють розвиток тривалих тенденцій (понад два роки); середньострокові (один – два роки); короткострокові (кілька тижнів – один рік). Знання існуючих тривалих тенденцій, що чинять вплив на економічну стійкість підприємства, має велике значення для формування стратегії її забезпечення. Стійкість підприємства є одночасно і статичною, і динамічною характеристикою підприємства, яка є обов'язковою для його розвитку. Як свідчить практика, підприємства харчової промисловості можуть залучати як зовнішні джерела фінансування, так і здійснювати самофінансування. Для досягнення стійкості керівництву підприємства варто враховувати наявні резерви свого підприємства. Вплив довгострокових та середньострокових чинників слід ураховувати при формуванні інвестиційної політики, реалізації інвестиційних проектів. Для визначення перспектив розвитку підприємства варто відстежувати, яким чином ці фактори позначаються на економічній стійкістості. Вплив коротко-, середньо- і довгострокових факторів враховується при формуванні стратегій підприємства і взагалі зумовлює здатність підприємства підтримувати свою стійкість.

Диференціація факторів за характером впливу має важливе значення для діагностування і оцінки економічної стійкості підприємства, прогнозування тенденцій розвитку організації та прийняття оптимальних довгострокових, середньострокових і короткострокових управлінських рішень. Формування стратегії досягнення економічної стійкості підприємства потребує врахування всіх чинників (постійних, періодичних, тимчасових, випадкових).

Диференціація чинників за сферою формування має вирішальне значення для своєчасної адаптації до впливу таких факторів, а також для діагностики економічної стійкості підприємства. Зокрема, забезпечення високої якості продукції позитивно впливає на економічну стійкість підприємства. Недостатнє фінансування може призвести до застосування дешевших матеріалів і сировини, отже, до зниження якості продукції, що обов'язково позначиться на обсягах реалізації продукції. Вплив різних факторів може проявлятися в різних сферах зовнішнього і внутрішнього середовища. Дослідження сфер формування факторів дозволяє своєчасно і правильно реагувати на їх вплив. Отже, на економічну стійкість підприємства чинять вплив фінансово-економічні, політичні, виробничі та інші фактори, кожен з яких має свою сферу застосування.

Деякі фактори можна передбачити, але існують і такі, які неможливо спрогнозувати, а тому і неможливо врахувати їх вплив. До передбачуваних факторів належить державна політика, політики монополій, науково-технічний прогрес, різноманітні внутрішні та зовнішні фактори. Непередбачуваними є переважно зовнішні фактори, до яких належать стихійні лиха, політичні конфлікти та інші. Окремі зовнішні фактори можуть бути непередбачуваними. Наприклад, інколи непередбачуваним може бути вплив людей. Причини виникнення впливу деяких факторів можуть бути невиявленими. І це якраз і призводить до того, що вплив окремих факторів не можна передбачити.

З погляду управління підприємством важливе значення має можливість впливати на фактори, управляти ними, що обумовлює їх розподіл на керовані та некеровані. Якщо вплив окремого фактору можна передбачити, то це ще не означає, що керівництво підприємства зможе вплинути на нього. До керованих відносять зовнішні передбачувані фактори, на які може впливати підприємство харчової промисловості. Наприклад, підприємство може впливати на обсяги реалізації продукції, формування резервів, рівень рентабельності та ін.

За такою ознакою, як можливість обліку та кількісного виміру, фактори поділяють на формалізовані та неформалізовані. Такий розподіл є особливо важливим для діагностики економічної стійкості. Формалізація – опис теорій, осмислених пропозицій і т. д. формальними засобами, передусім символами математики і математичної логіки [3]. Формалізація – це метод відображення певної області у вигляді формальної системи, коли форму виділяють як особливий предмет дослідження незалежно від змісту. Відповідно до названої ознаки фактори поділяють на формалізовані і неформалізовані. Формалізовані фактори можна кількісно виміряти, на відміну від неформалізованих.

Різні фактори чинять нерівнозначний вплив на економічну стійкість підприємства. Одні здійснюють його безпосередньо і мають через це визначальний характер, а інші фактори опосередковано впливають на економічну стійкість підприємства. З огляду на це використовують класифікацію факторів за ступенем деталізації. Перша група факторів, які прямо чинять вплив на економічну стійкість підприємства, – це фактори першого порядку, вони є основними. Ці фактори акумулюють у собі вплив більш численних факторів непрямого впливу – фактори другого, третього і усіх наступних порядків. Отже, складається складна ієрархічна система факторів, що чинять вплив на економічну стійкість підприємства. Що більший ступінь деталізації, то слабшим є значення опосередковуваних факторів. Показники-фактори можуть відбивати різні сторони досліджуваного явища. Показники, які безпосередньо характеризують кількісну визначеність явища, називають кількісними. Це абсолютні (об'ємні) показники, такі, як виручка від реалізації продукції, вартість обігових коштів тощо. Фактори, що зумовлюють внутрішні якості досліджуваного явища, називають якісними, вони представлені відносними показниками (рентабельність, оборотність, ціна тощо). Таке групування необхідне для методично грамотного здійснення факторного аналізу і визначення екстенсивних та інтенсивних напрямів реалізації можливостей підприємств харчової промисловості.

Список літератури

1. *Добровольська, О. В. Класифікація факторів впливу на економічну стійкість підприємств [Текст] / О. В. Добровольська // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 8. – С. 23-27.*
2. *Макарова, М. А. Мониторинг факторов, которые влияют на экономическую устойчивость нефтяного предприятия [Текст] / М. А. Макарова // Вестник Московского университета. Сер. 6. Экономика. – 2008. – № 6. – С. 58-74.*
3. *Економічний словник-довідник [Текст] / [за ред. С. В. Мочерного]. – К.: Феміна, 2007. – 368 с.*

References

1. *Dobrovolska, O. V. (2007). Klasyfikatsiia faktoriv vplyvu na ekonomichnu stiikist pidpryiemstv. Investytsii: praktyka ta dosvid, 8, 23-27.*
2. *Makarova, M. A. (2008). Monitoring faktorov, kotorye vlijajut na jekonomicheskuju ustojchivost' neftjanogo predprijatija. Vestnik Moskovskogo universiteta, 6, 58-74.*
3. *Mochernyy, S. V. (2007). Ekonomichnyi slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Femina.*

Стаття надійшла до редакції 01.03.2015 р.